

Inleiding van Jan Jaap Knol, directeur Fonds voor Cultuurparticipatie, op de expertmeeting
Samenwerken in theatereducatie van het Theaterinstituut.

Stadsschouwburg Amsterdam, 23 september 2010

Dames en heren,

Allereerst felicitaties voor het Theaterinstituut, maar eigenlijk voor de hele theatersector met de lancering straks van Backstage, de nieuwe reizende educatieve en interactieve tentoonstelling die alle facetten van het theatervak belicht. 'Tot over je oren in het theaterleven', schreef Anita Twaalfhoven erover in Trouw. U kunt het straks zelf allemaal meemaken. Het is een tentoonstelling met een zelf enthousiast gekozen reisplan. Na Amsterdam staan Maastricht, Utrecht, Almere, Alkmaar en Leeuwarden op de rol. Hopelijk in het volgende theaterseizoen weer zo'n mooie rij.

Een goed idee om deze opening vooraf te laten gaan door dit seminar. 60 mensen, veel educatief medewerkers, collega's van schouwburgen en intermediaire organisaties als Kunst Centraal uit Utrecht. Samenwerking staat centraal. Ik leid de middag graag in met vijf punten over de stand van zaken met theatereducaties.

Punt 1. Een vaststelling. Theatereducatie is tot bloei gekomen in de afgelopen tien jaar. Dat klinkt in dit gezelschap wellicht als een geweldige open deur, maar vanaf enige afstand beschouwd is het iets om wel degelijk trots op te zijn. Cruciaal is daarvoor de komst van het vak CKV zowel in havo/vwo als vmbo geweest. Even belangrijk is het ondersteunende beleid daarbij van alle overheden gebleken: de vouchers, later de cultuurkaart, websites, congressen, onderzoek etc. Maar ook de culturele instellingen zelf kwamen sterk in beweging. De Centra voor de Kunsten verlegden hun aandacht naar de scholen voor voortgezet onderwijs en er kwamen netwerken van ckv-coördinatoren. Resultaat van dit alles is onder meer dat nu tien jaar later een stadsgezelschap zonder behoorlijke educatieve dienst eigenlijk niet meer denkbaar is. Een royaal deel van het cultuurkaart-budget wordt in de theatersector besteed. De schouwburg van Eindhoven kan er zelfs een marketingmedewerker van financieren. Belangrijker is natuurlijk de professionaliteit waarmee educatief medewerkers het onderwijs benaderen. Leerlingen zijn niet meer een onhandelbare groep zoals in de begintijden van CKV toen Ger Thijs nog weigerde 'Een nagelaten bekentenis' voor scholieren te spelen. De do's en don't's van theaterbezoek zijn duidelijker geworden.

Theater is razend populair onder jongeren. We kennen inmiddels zo'n 60 jeugdtheaterscholen. Jongeregezelschappen als Dox, Don't hit Mama, ISH vormen in Nederland een krachtige stroming waar in het buitenland juist voor jongeren tussen 14 en 20 aantrekkelijk aanbod afwezig is. Er kwamen cultuurprofiel scholen met speciale theaterklassen. Enfin, ik kan nog wel even doorgaan. Van Stadskanaal tot Heerlen is er een groot scala aan zowel actieve als receptieve vormen van theatereducatie. So far, so good.

Punt 2. Een relativering van het succes. De verdere groei wordt belemmerd door vrijblijvendheid. Eerder dit jaar verscheen het proefschrift van Cock Dieleman onder de titel

'Het nieuwe theaterleren'. Ook hij spreekt van succes, maar hij signaleert ook kwetsbaarheid. Aan de ene kant een keur van stimuleringsmaatregelen van de overheid, aan de andere kant geen richtlijnen voor de inrichting en uitvoering van CKV. Geen cijfers, geen aparte bevoegdheid, maar een praktijk die even bont is als u 'm uit uw eigen ervaring kent. Voor de ene school is ckv een restvak in de roosterindeling. De andere school profileert zich juist sterk. Het staat of valt met de docent op z'n eenmanspost, klinkt het nog te vaak. Cock Dieleman deed onlangs op de onderzoeksconferentie van Cultuurnetwerk een aantal prima aanbevelingen: gewoon een cijfer, ook voor kunstvakken niet raar in een prestatiegerichte omgeving als een school. De leerlingen vinden het juist raar dat ze geen cijfer krijgen. Ga wel werken met een aparte CKV-bevoegdheid, zegt hij ook.

De vraag is alleen of het effectief is te gaan wachten of de overheid hier regelend in gaat optreden. Dat zou wel eens erg lang kunnen duren. Het werkt wellicht beter als een aantal scholen hierin het voortouw neemt. Waarom als school niet gewoon beginnen een cijfer te geven, hogere eisen te stellen aan de CKV-docent, maar hem dan ook meer taakuren te geven etc. En van de culturele kant zou sterker kunnen worden uitgedragen dat ze ckv-leerlingen juist graag in groepen ontvangt om hen de gemeenschappelijke ervaring te bezorgen die maakt dat ze het bezoek extra waarderen. Liever een sturende docent die de lat hoog legt dan de vrijheid blijheid die leerlingen uiteindelijk zelf maar laat uitzoeken wat ze leuk vinden.

Punt 3. Hoe komen we tot een steviger inhoudelijk fundament voor de cultuureducatie?

Barend van Heusden van de universiteit van Groningen werkt aan een theoretisch kader voor een doorlopende leerlijn cultuureducatie. Hij signaleert – vergelijkbaar met Cock Dieleman – dat discussies over cultuureducatie opvallend vaak over praktische zaken gaan: organisatie, planning, afspraken etc. Er is te weinig inhoudelijke discussie terwijl de vaagheid van het begrip daar wel om vraagt. Gevolg is dat er te weinig zicht is op de beoogde leeropbrengsten: vermeerderen leerlingen daadwerkelijk en systematisch kennis doordat wat ze ervaren aansluit op wat eerder geleerd is. Samen met promovendi werkt hij nu aan een theoretisch kader dat gebaseerd is op de gedachte dat leren een cognitieve ervaring is, gestoeld op emotie, waarneming, verbeelding en conceptualisering. Het onderzoek van Van Heusden zal bijdragen aan een verdieping van het inhoudelijke debat. Er zijn vanzelfsprekend meer benaderingen mogelijk om cultuureducatie van een inhoudelijke fundering te voorzien: zowel benaderingen volgens het canonconcept als benaderingen die vooral ervaringsgericht leren centraal stellen. Het zou goed zijn als meer wetenschappers, docenten en educatieve medewerkers zich roeren in het inhoudelijke debat.

Punt 4. Met zoveel partijen die betrokken zijn bij cultuureducatie – scholen, culturele instellingen, wetenschappers, overheden – is samenwerken 'a moral duty', vooral als we voor ogen houden dat het hoofddoel is dat jongeren iets leren. Er wordt gelukkig op veel

niveau's samengewerkt. De Groningse onderzoekers werken samen met SLO in Enschede om het kader te vertalen in praktische handreikingen voor scholen. Een sterke formule om er voor te zorgen dat wetenschap en schoolpraktijk ook verbonden raken. Op kleinere schaal wil ook de stichting Toeval gezocht die vooral in Noord Holland actief is, de verbinding tussen educatie en onderzoek versterken. Samenwerking kan de theatereducatie op alle fronten versterken. Waarbij de voorwaarden natuurlijk zijn dat je als partners elkaars uitgangspositie kent en respecteert, maar tegelijk elkaar vindt in een gemeenschappelijke doelstelling en daar energie en tijd in wilt steken.

Samenwerking rond de voorstelling vindt vaak plaats in een keten van betrokkenen: gezelschap, podium, steunfunctie, school. Maar zo'n keten kent geregeld zwakke schakels. Voor een deel heb je daarmee te dealen, maar net voor een ander deel moet je daar geen genoeg mee nemen. Systematischer dan nu gebeurt zou in kaart kunnen worden gebracht hoe netwerken er in Nederland uitzien en waar contacten intensief of juist minder sterk zijn. CJP beschikt over een schat van gegevens, we weten waar in Nederland een grote steunfunctie zit en waar die juist ontbreekt. En niet overal hoeft hetzelfde te gebeuren, maar juist nu bezuinigingen gemakkelijk aanleiding zijn voor overheden om naar elkaar te wijzen, is het van belang inzicht te hebben in hoe netwerken in elkaar steken en wat hun kwetsbaarheden zijn.

Samenwerking verdient ook op landelijk niveau gestalte te krijgen, bijvoorbeeld door een duidelijke presentatie van het aanbod. Heel goed dat het TIN plannen heeft om www.theaterland.nl in een nieuwe vorm aan te bieden. Het is lange tijd een voorbeeldsite geweest, maar alle web 2.0 mogelijkheden bieden enorme kansen om er iets veel mooiers van te maken, inclusief actieve participatie van docenten en leerlingen.

Punt 5. Educatie hoort in het hart van de organisatie. Samenwerking begint binnen de eigen instelling, waarbij de rol van de leiding cruciaal is. Beschouwt die educatie als bijzaak of als integraal onderdeel van de taken van de instelling? Zoals de schoolleiding kan bewerkstelligen dat docenten echt in teams samenwerken, kan ook de schouwburgdirecteur of artistiek leider educatie naar de marge drijven of in het hart van de organisatie. In Engeland zijn educatieve taken in de regel diep verankerd in de culturele organisatie. "Learning and participation is central for the Birmingham Repertory Theatre", stelt dit grote stadstheater in zijn missie statement. En dat spettert ook van hun website af: een bont aanbod van workshops, rondleidingen, maar ook allerlei onverwachte activiteiten die het mogelijk maken dat de community letterlijk het huis bewoont. Een mooi voorbeeld vind ik ook het National Theater in London dat nadrukkelijk mensen uitnodigt om bij hen kostuums, rekwisieten en decorstukken te lenen. Voor scholieren, amateurgroepen, re-anctment groepen etc. Alles is er: van afgehakte hoofden, opgezette dieren tot en met pakken en jurken in alle variatie. Een medewerker van het theater prijst in een filmpje de inhoud van de

pakhuizen vol materiaal aan. Het gaat me vooral om de houding die zowel de Birmingham Rep als het National Theatre uitstralen. Ook de Engelse musea zijn fundamenteel in een educatieve traditie verankerd. Inspirerend en op een veel bredere doelgroep gericht dan enkel scholieren. Deze houding en dit type activiteiten zijn meer dan ooit nodig in een tijd waarin de verankering van het culturele bestel in de samenleving zo zwaar op de proef wordt gesteld. Er gaan enorme en disproportionele bezuinigingsscenario's over tafel. Welke variant ook wordt gerealiseerd, we zullen er allemaal mee te maken krijgen. Meer dan ook is er de noodzaak voor cultuur om nauwe en nieuwe verbindingen met de samenleving aan te gaan. Om je te verbinden met de bevolking in je stad of omgeving. Om die bewoners tot je grootste en sterkste supporters te maken. Om kristalhelder te laten zien dat kunst niet een zaak voor een kleine voorhoede hoeft te zijn, maar een onmisbare spiegel, steunpilaar, anker, baken en houvast.

Ik dank u voor uw aandacht.